

Inhoud

1	Wat een vreemd land	11
2	De eeuw van mijn buurjongen	33
3	De kleine Hein	50
4	Heibel tussen Delft en Rotterdam	68
5	De grote visserij	79
6	Hein in de cel	96
7	Hein in de Oost	117
8	Hein en de liefde	147
9	De godsdienstwaanzin	172
10	Hein in de West	195
11	De zeehelden	223
12	De zilvervloot	241
13	Welkom, welkom, kloeke Hein	263
14	Hein en de slaven	280
15	Het omstreden verleden	316
16	Maar het beste is deugd	339
	Tijdbalk	347
	Dankwoord en verantwoording	351
	Noten	365
	Bibliografie	379
	Illustratieverantwoording	382
	Namenregister	383

Wat een vreemd land

Vroeger is raar. Naarmate ik ouder word, realiseer ik me dat sterker. Ik heb al moeite om het vroeger te begrijpen waar ik deel van uitmaakte, laat staan de geschiedenis die zich middels boeken, verhalen en films openbaart.

Het verleden is een vreemd land. Ik heb even gedacht dat dit mijn eigen en hoogst oorspronkelijke gedachte was. Nou ja, mijn eigen idee was het misschien wel, al weet je nooit zeker wat je zelf hebt bedacht en wat van anderen afkomstig is, maar origineel is het bepaald niet. Onder historici, zo ontdekte ik, blijkt het een veelvoorkomend inzicht te zijn. De eerste die het opschreef, in 1953, was overigens geen historicus maar de Engelse auteur Leslie Poles Hartley: *The past is a foreign country, they do things differently there.*¹

Dat maakt het verleden tevens intrigerend. Juist omdat ze in andere landen merkwaardige gewoonten hebben, is het daar spannend. In het begin van de film *Pulp Fiction* zitten twee moordenaars (gespeeld door Samuel L. Jackson en John Travolta) in een auto te babbelen. De een vertelt tegen de ander dat hij in Amsterdam is geweest. 'Weet je hoe ze daar hun patat eten? Nee? Met mayonaise! Getver!'

Het verleden is nog merkwaardiger dan de hoofdstedelijke snackgewoonten. In 2017 was ik in Locmariaquer en Carnac, stadjes in Bretagne (Frankrijk) waar het wemelt van de prehistorische monumenten, vergelijkbaar met die

in het Engelse Stonehenge en de Drentse hunebedden. Daar is die exotische, verre wereld, waar ze dingen zo anders doen dan bij ons, opeens heel dichtbij en tastbaar.

De monumenten dateren van een paar duizend jaar voor Christus – eigenlijk niet zo heel lang geleden, ongeveer in de tijd van Mozes en de farao's. Ze zijn gebouwd door mensen die op ons leken – misschien zelfs directe voorouders waren van u en mij, al wordt dat tegenwoordig iets minder waarschijnlijk geacht. Je rijdt langs kilometerslange rijen menhirs, kruipt in oude dolmens (grafkamers) en begrijpt er niks van. Het is niet eens zozeer de vraag hoe ze die immens zware stenen in hemelsnaam hebben vervoerd en opgericht – daar kunnen we ons dankzij modern wetenschappelijk onderzoek nog een beetje een voorstelling van maken, en daar komt uit naar voren dat deze mensen technologisch niet achterlijk waren en ook nog eens een strak georganiseerde samenleving hadden – kortom, dat het behoorlijk moderne mensen waren.

Maar een andere vraag is belangrijker: wat dreef deze moderne mensen, waarom deden ze het, wat ging er in hun hoofden om? Omdat het schrift in onze contreien nog niet was uitgevonden (elders was het aan het rijpen) en er dus verklaring noch ondertiteling is nagelaten bij deze bizarre monumenten, kunnen we slechts vergelijken met kathedralen, wolkenkrabbers, voetbalstadions en andere indrukwekkende gebouwen uit onze tijd. Dat ze het misschien deden om andere volkeren te imponeren. Wellicht meenden ze bij de goden op die manier een plek in het hiernaams te regelen. Of ze wilden een mooi feest organiseren bij begrafenissen en tevens de zielen van hun geliefden rust geven. Geen idee.

Dat het zo moeilijk is om dichter bij het verleden te komen, komt deels door wat Steven Pinker, hoogleraar psychologie aan de Amerikaanse Harvard-universiteit en intellectueel omnivoor, de ‘vloek van kennis’ noemt. Als je eenmaal iets weet, is het moeilijk om je voor te stellen dat er een tijd heeft bestaan dat mensen dit niet wisten.

Bij het Jordaanoproer van 1934 weigerden arme Amsterdamse steuntrekkers de uitgedeelde blikken tomatensoep, omdat zij de tomaat niet kenden.² Als je zoiets leest, denk je onwillekeurig: wat waren ze vroeger toch achterlijk. Maar dat is een ernstige misvatting, veroorzaakt door het feit dat het vrijwel onmogelijk is om de tomaat, tegenwoordig alom aanwezig, weg te denken.

Bijna alles was vroeger onaangener, harder, gemener, viezer, onfatsoenlijker, schofteriger en onmenselijker dan nu. Ik heb veel artikelen en twee boeken over de vooruitgang in de wereld geschreven – *Het Grote Goed Nieuws Boek* uit 2007 en *Alles wordt beter! – nou ja, bijna alles* uit 2015 – waarvoor ik mij in het verleden heb verdiept. Ik was geschokt en dolblij dat ik in 1951 in Nederland ben geboren. Wat leven wij in een paradijs in vergelijking met onze voorouders (en in vergelijking met hedendaagse medemensen in arme landen)!

Naarmate ik voor dit boek meer over het verleden ging lezen, werd het afstotender. Erasmus, de grote humanist, de man die onze voorouders leerde hoe je fatsoenlijk met elkaar moet omgaan en held van mijn stad, bleek behoorlijk antisemitische oprispingen gehad te hebben. Tussen 1730 en 1740 heeft zich in het tolerante en liberale Nederland een heksenjacht op homo's afgespeeld. Er werden bijna 400 homo's veroordeeld. De meesten kwamen er met een lichte straf vanaf, maar in Utrecht werden achttien mannen in de

kelder van het stadhuis gewurgd, onder wie de zestigjarige Barend Blomsaet – zijn naam staat op een homo-monument bij de Dom. Gewurgd.

Johan van Oldenbarnevelt – voorbeeldig dienaar van het land, vergelijkbaar met wat nu een minister-president is, die het land een tijdlang leidde in de opstand tegen Spanje – is op basis van dubieuze argumenten onthoofd, op instigatie van Maurits (zoon van de Vader des Vaderlands) en veroordeeld door een neprechtbank. Onthoofd! Natuurlijk had ik op de HBS-B gehoord over de moord op de broers De Witt in 1672, maar dat ging toen mijn ene oor in en het andere weer uit; ik had andere interesses. Het raakte me echter vol in het middenrif toen ik – belangstellend naar de zeventiende eeuw, eeuw van mijn hoofdpersoon – de film over Michiel de Ruyter bekeek, met een onverstaanbare Frank Lammers in de hoofdrol. Hoe de broers die net als Van Oldenbarnevelt heel veel voor hun land hebben gedaan ondersteboven werden opgehangen, dat hun ingewanden door de omstanders werden opgegeten en hun geslachtsdelen en harten trofeeën werden.

Had dit zich echt in Nederland afgespeeld? In dat brave, beschaafde Nederland? Toen ik in januari 2016 het idee kreeg om aan dit boek te beginnen, was het verleden al tamelijk omstreden en dat is sindsdien alleen maar sterker geworden. We hebben het alsmaar verhardende maatschappelijke debat over Zwarte Piet, waarbij de zwart geschminkte knecht van Sinterklaas met dikke lippen en kroeshaar krenkend is geworden voor veel medelanders – wat door anderen weer als een aanval op de Nederlandse volksaard wordt gezien. Zelfs een feestje waar kinderen zich als cowboys en indianen verkleden kan niet meer door de beugel. In het onderwijs is steeds meer aandacht voor

de zwarte bladzijden van de Nederlandse geschiedenis. Serieuze historici vragen zich af of de term ‘Gouden Eeuw’ nog wel kan worden gebruikt, aangezien in die tijd ook het kolonialisme ontstond en de slavernij een grote vlucht nam.

Juist omdat vroeger brisant is geworden, maak ik even duidelijk waar ik sta. Ik geloof dat de oorlog (destijds eufemistisch ‘politioele acties’ genoemd) van de jaren veertig in Indonesië waar zowel mijn vader als mijn schoonvader in meegevochten hebben fout was, ik gebruik het woord ‘neger’ niet, van mij mag Piet groen of geel zijn, ik geloof dat het met de integratie van moslims in Nederland wel goed komt, ik heb *Wij Slaven van Suriname* van Anton de Kom uit 1934 gelezen, de slavernijtentoonstelling in Fort Nieuw Amsterdam gezien – op de plek waar de Surinamerivier en de Commewijnerivier samenvloeien –, en ik stem doorgaans op brave middenpartijen.

Net zoals ik me als Nederlander bezwaard voel over het antisemitisme en het kolonialisme in de Nederlandse en Europese geschiedenis, schaam ik me voor de slavernij. Mijn eigen voorouders, zo heb ik uit stambomen kunnen achterhalen, hebben daar tussen twee haakjes niets mee te maken gehad – buiten dat ze van de extra welvaart hebben geprofiteerd die er door de slavernij aan de reeds enorme rijkdom van de Gouden Eeuw in Nederland is toegevoegd.

Natuurlijk zijn er Nederlanders die via erfenissen wel baat hebben gehad bij de slavernij. Ik ken iemand die een keer half gegeneerd maar toch ook een beetje trots vertelde dat een verre voorvader een Zeeuwse burgemeester en tevens slavenhandelaar was. Verder woon ik in een straat die genoemd is naar een rijke schilder, wiens overgrootvader een Rotterdamse slavenhandelaar was. Mijn eigen voorouders daarentegen waren hardwerkende knechten

uit de Hoekse Waard (via mijn vader) en het Westland (via mijn moeder). Zij zijn eerder uitgebuit dan dat ze anderen uitbuiten.

De voor u liggende combinatie van auteur en boek is misschien niet voor iedereen vanzelfsprekend. Ik ben een in Delft opgeleide chemicus die meer dan veertig jaar – eerst negen jaar voor het dagblad *NRC Handelsblad* en daarna meer dan dertig jaar voor het weekblad *Elsevier* – verslag heeft gedaan van wetenschappelijk onderzoek en technologische ontwikkelingen plus de maatschappelijke controverses en debatten die daarover ontstaan. Ik heb weliswaar altijd een amorfte interesse voor het verleden gehad maar was nooit op het idee gekomen om een heus historisch boek te schrijven, ware het niet dat ik begin 2016 verhuisde.

Sindsdien kijk ik uit op historisch Delfshaven, een wijk die tegenwoordig deel uitmaakt van Rotterdam maar eeuwenlang de haven van Delft was. Vanuit mijn woon-, werk- en slaapkamer zie ik het vriendelijke koepeltje van de Pelgrimvaderskerk, waarnaast Piet Hein is geboren en waar hij vermoedelijk is gedoopt. Vanaf mijn balkon kan ik met enig getuur het standbeeld ontwaren van Hein in admiraalskostuum, die met zijn staf in de hand het bevel tot de aanval geeft.

Binnen een week nadat ik hier was komen wonen, nam ik het besluit om mijn nieuwe buurt te exploreren middels het schrijven van een boek. Zoiets heb ik eerder gedaan, in 2011, met de wijk Katendrecht – schuin tegenover Delfshaven, aan de overkant van de Maas, de linkeroever – waar mijn protestantse vader een groentewinkel had, te midden van de hoeren, de pooiers, de matrozen en de zakkendragers. Ik heb toen mijn vader – die nog leefde – ingezet als gids om

Katendrecht te doorgronden (en om te begrijpen hoe hij als gereformeerde jongeman uit een boerengat in hemelsnaam in die poel des verderfs kon belanden).

Die aanpak beviel me. En dus drong zich al vrij snel, weer een week later, de parallel op: Piet Hein als gids om de geschiedenis van Delfshaven te verkennen. Niet dat ik in hem een vader vermoedde. Hij had geen kinderen – in tegenstelling tot wat ze daar in Denemarken over denken (komt later aan de orde) –, maar bij de research bleek dat hij als vader vermoedelijk geen slecht figuur zou hebben geslagen. Hij was streng (niet roken in mijn huis!, niet spugen op het dek!) en warm tegelijk, fatsoenlijk zowel als dapper. Dat ik voor Piet Hein koos als gids was simpelweg omdat hij de bekendste zoon van Delfshaven is, alhoewel ze daar in Frankrijk weer anders over denken: ook de door hen geannexeerde schilder Kees van Dongen is immers in Delfshaven geboren.

Tijdens de research bleek Piet Hein een nog geschikter gids dan ik had vermoed. Vanuit mijn werkkamer kijk ik uit op waar Piet Hein vroeger op de lagere school heeft gezeten, op de Groenendaal – die niet meer bestaat. Piet Hein is in 1577 geboren in wat nu de Piet Heynstraat (toen de Kerkhofsteeg) heet. Hoelang hij er heeft gewoond, is niet bekend. Het zal geen comfortabele woning zijn geweest, al is het alleen maar omdat hij buitendijks stond en er regelmatig overstromingen waren.

Wel zeker is dat toen de vader van Piet Hein (soms Pier Hein genoemd) in 1624 overleed, deze een woning had aan de Afrel – een straat die ook niet meer bestaat en in de boeken tevens voorkomt als Afrol of Oprel.

Het is geen gedurfde aanname dat de familie, zodra vader Pier geld begon te verdienen – en dat is zeker vanaf 1590

geweest, toen hij voor de burgemeester van Delft half Europa rondvoer en daar niet onaardige bedragen voor ontving –, haar klamme buitendijkse huisje aan de Kerkhofsteeg zal hebben verruild voor een droge binnendijkse woning aan de Afrel. Vermoedelijk in 1591 of 1592, en Piet Hein was toen een jaar of veertien.

De Afrel was het weggetje dat vanuit historisch Delfshaven gezien naar beneden afrolde van de zeedijk naar de iets lager gelegen Binnenweg – het weggetje binnen door de polder (door de modder, maar je hoefde geen tol te betalen zoals op de echte weg) naar Rotterdam. Door oude kadastrakaarten van voor 1900 te bestuderen – toen Delfshaven door Rotterdam was geannexeerd en kennismaakte met de bij die stad behorende drang om oude en waardevolle gebouwen te slopen – en die te vergelijken met hedendaagse kaarten, kwam ik erachter dat die Afrel zich ongeveer op de plek bevond waar ik tegenwoordig woon.³ Met andere woorden: als we die vier eeuwen even weggummen, was Piet Hein mijn buurjongen.

Aan de hand van die buurjongen duik ik in de geschiedenis van Delfshaven, en daarmee ook in de Gouden Eeuw en Tachtigjarige Oorlog. Delfshaven werd welvarend tijdens de Gouden Eeuw en was een van de eerste Nederlandse steden die de kant van de geuzen en de Prins van Oranje kozen (ver voor Amsterdam bijvoorbeeld, maar dat is niet moeilijk). Piet Hein is geboren nadat de opstand tegen Spanje begonnen was en gestorven voor deze was voltooid. Hij heeft gedurende zijn leven nooit vrede gekend (alleen even een wapenstilstand) en heeft, doordat de zilvervloot in zijn schoot belandde, een niet te verwaarlozen rol in de opstand gespeeld – zo belangrijk zelfs dat er bij de nationale tentoonstelling over de Tachtigjarige Oorlog die het

Rijksmuseum in 2018 organiseerde een speciaal hoekje aan Piet Hein was gewijd.

De Gouden Eeuw is een mythische periode in de vaderlandse geschiedenis. Eerlijk gezegd heb ik zowel de term als het verschijnsel altijd met een korrel zout genomen. Ik ben wars van vlagvertoon, nationalisme en Hollands Glorie en haalde mijn schouders op bij het praten en schrijven over de Gouden Eeuw op de middelbare school. Pas toen buitenlandse auteurs benadrukten dat er zich hier tussen pakweg 1550 en 1650 een wonder voltrokken heeft, drong het tot me door.

Zo interviewde ik in 2016 de Deense maritiem historicus Bo Poulsen van de universiteit van Aalborg die een artikel had geschreven over pogingen om het Nederlandse succes in de haringvisserij te evenaren of kopiëren – nadat hij in 2008 al een indrukwekkend boek over dat onderwerp had geschreven, *Dutch herring*. Ook de ondertitel spreekt boekdelen: *Close encounters with the Dutch*. Halverwege het in het Engels gevoerde telefoongesprek zei Poulsen opeens: ‘Ik kan ook Nederlands praten, hoor.’ De Deen was zo onder de indruk van hoe de Nederlanders gedurende de Gouden Eeuw de haringvisserij binnen Europa domineerden, dat hij zich om dit te kunnen begrijpen genoodzaakt voelde om in de archieven van haringsteden als Vlaardingen en Schiedam te neuzen. Daarom had hij zichzelf Nederlands aangeleerd.⁴

En omgekeerd gaat het ook op. Michiel van Groesen is hoogleraar maritieme geschiedenis in Leiden en geboren en getogen in Nederland, maar hij schrijft zijn boeken over Nederlands Brazilië (*The Legacy of Dutch Brazil* en vooral *Amsterdam's Atlantic*, waar ik voor dit boek veel baat bij heb gehad) in het Engels. Er is in de hele wereld – niet alleen

binnen Europa maar ook in Brazilië en de Verenigde Staten – belangstelling voor de korte en (omdat het verkeerd afliep) verdrongen periode uit de zeventiende eeuw waarin een flink stuk van Brazilië Nederlands was (met dank aan Piet Hein), zo legde hij uit. Van Groesen was zelfs ietwat verbaasd toen ik suggereerde dat hij het misschien ook in het Nederlands zou moeten vertalen.⁵

Overigens is de term ‘Gouden Eeuw’ een tikje misleidend. Goud is luxe, goud is de overtreffende trap van zilver, van geboren worden met een zilveren lepel in je mond. Goud is rijk zijn zonder het verdiend te hebben. Goud is erven, gouden ringen en gouden tanden zijn een teken van opschepperij. Goud is patsen.

En dat past niet bij de tijd waarin Piet Hein leefde. Onze voorouders hebben hard gewerkt om hun onafhankelijkheid en welvaart te verwerven. Oké, ze hadden bij tijd en wijle een meevaller – dat schatrijke Portugese Joden en schatrijke Vlamingen en Brabanders uit hun land werden verjaagd en onze kant opkwamen bijvoorbeeld, maar het merendeel van hun rijkdom was op eigen kracht verdiend. Geen historicus bracht dat zo treffend onder woorden als Johan Huizinga: ‘Als ons bloeitijdperk een naam moet hebben, laat het dan zijn naar hout en staal, pik en teer, verf en inkt, durf en vroomheid, geest en fantasie.’⁶

Gouden Eeuw of Eeuw van Pik en Teer: mijn buurjongen is niet in alle opzichten de gedroomde gids. Zo behandelde hij mensen met een andere huidskleur en andere gewoonten met een voor die tijd opmerkelijk respect. Het klinkt vreemd, maar dat is jammer. Het is voor een schrijver, en dus ook voor een lezer, leuker wanneer je hoofdpersoon een gespleten persoonlijkheid heeft – iemand bij wie de grens tussen goed en kwaad zoals Alexander Solzjenitsyn

ooit heeft geschreven dwars door het eigen hart loopt. Type smeerlap-met-klein-hartje, zoals Witte de With. Halve oorlogsmisdadiger maar toch veel voor het vaderland gedaan: Jan Pieterszoon Coen en Jan van Riebeeck. Johan Maurits, die vanuit Brazilië Nederland de slavernij in loodste maar tegelijkertijd godsdienstvrijheid toestond en een estheet was met een verfijnde smaak.

Voordeel van Piet Hein als gids is dan weer wel dat hij in het goede deel van de Gouden Eeuw leefde. De Engelse historicus Jonathan Israel, hoogleraar in Londen en Princeton, maakt in zijn boek over de Republiek onderscheid tussen de vroege en de late Gouden Eeuw. De vroege loopt bij hem van 1588 tot 1647.⁷ Daar past Piet Hein precies in. Hij werd in 1629 doodgeschoten, toen we ons nog niet of nauwelijks hadden bezondigd aan slavernij, het geld klotste weliswaar al tegen de plinten maar de decadentie had nog niet toege-slagen (Hein stierf voor de tulpengekte en de pruikentijd), de afgunst van Engeland en Frankrijk ten aanzien van onze rijkdom had nog geen kookpunt bereikt en het land was nog niet zo verscheurd als tijdens het rampjaar 1672 (al kwam het conflict tussen de preciezen en de rekkelijken in de buurt).

Dit boek is niet geromantiseerd. In de voorbereiding heb ik diverse van dat soort boeken over zeehelden gelezen. Geen onverdeeld genoeg. Zo'n boek is er ook over Piet Hein, uit 1938, van Willem de Geus, dat zowaar door de grote Menno ter Braak is besproken in *Het Vaderland*.⁸ In het boek van De Geus komen tot ergernis van Ter Braak twintigste-eeuwse uitdrukkingen voor als 'lekker dier' en 'dronken sjappie' en zegt Piet Hein af en toe 'joh'.

Het staat ook vol verzinsels. Een klein voorbeeld, als Piet

Hein na een lange zeereis weer eens bij moeder in Delfshaven thuishkomt: ‘Neeltje was bedrijvig bezig met de toebeidselen voor het middagmaal, toen Pieter het achterhuis binnen trad. Hij haalde zijn hart op aan de goede geur van brandend hout en bradend vlees, trok zijn riem aan en riep – “Moeder!”’⁹

Bij De Geus loopt de kleine Piet Hein ‘er de kantjes af’ en is ‘zelden voor rede vatbaar’. Dat zou best kunnen, alhoewel hij later juist blijkt geeft van een opmerkelijk plichtsbesef en een grote mate van redelijkheid, maar dat doet er niet toe. Er is vrijwel niets bekend over de jeugd van Piet Hein en De Geus zuigt dit soort zaken uit zijn duim. We zullen nooit weten of de kleine Hein er wel of niet de kantjes afliep.

Zo’n boek wordt dit dus niet. Wel kleur ik het beeld in door gebruik te maken van details die Piet Hein als jongen moet hebben gezien, op basis van kennis over hoe Delfshaven er in die tijd uitzag en van kennis die historici bijeen hebben gebracht over hoe het vroeger op straat rook (pardon, stonk), wat voor soort spelletjes kinderen speelden en wat voor boeken er thuis werden gelezen.

Dit boek wordt al evenmin een wetenschappelijk verantwoorde biografie. Die zijn er; vooral *Admiraal Zilvervloot* van Ronald Prud’homme van Reine uit 2003 is zeer aan te bevelen. Goed gedocumenteerd, Prud’homme van Reine heeft eigen bronnenonderzoek gedaan en het ook nog eens redelijk opgeschreven. Ik heb het in de voorbereiding voor dit boek diverse malen gelezen. Aanvankelijk vond ik het zo goed dat ik lang twijfelde of het wel zin had opnieuw met een boek over Piet Hein te komen.

Er zijn nog meer goede en wetenschappelijk verantwoorde boeken over Piet Hein, in de eerste plaats het boek van Samuel Pierre l’Honoré Naber en Irene Aloha Wright uit

1928: *Piet Heyn en de zilvervloot*. De datum is niet toevallig. Dit boek is precies driehonderd jaar na de verovering van de zilvervloot geschreven, en uitgegeven door het Historisch Genootschap te Utrecht. Het is rommelig en moeilijk te lezen, niet alleen vanwege verouderd taalgebruik, maar ook door een chaotische nummering – deels in Romeinse, deels in Arabische cijfers – en merkwaardige structuur. Logisch dus dat Prud'homme van Reine bijna een eeuw later een nieuwe biografie uitbracht, die weliswaar veel overeenkomsten kent met de biografie van l'Honoré Naber, maar wel goed leesbaar is en een heldere chronologie volgt.

Desalniettemin is het boek van l'Honoré Naber onmisbaar voor wie zich in Piet Hein wil verdiepen. Speciale vermelding daarbij verdient de Amerikaanse historicus Irene Aloha Wright. De in 1879 geboren Wright studeerde Spaans en geschiedenis en werkte in Mexico en Cuba. Later werkte ze in het Spaanse Sevilla in de archieven. Daar ontdekte ze onder meer waar Peter Stuyvesant (een van de Nederlandse gouverneurs van wat later New York zou heten) zijn been verloor (bij het Leeward Island van Saint Martin). Ze heeft in opdracht van de Nederlandse regering op basis van haar kennis van de Spaanse archieven studies verricht naar de Nederlandse slavenhandel en was lid van de Koninklijke Nederlandse Historische Vereniging, meldde *The New York Times* in haar necrologie.¹⁰

Wright ontdekte in Boston een beschrijving van Piet Hein, of gedictieerd door hem, van zijn allereerste bezoek aan de Allerheiligenbaai in Brazilië – waar Hein grote triomfen vierde alvorens hij de zilvervloot veroverde – en heeft daarna in Spaanse archieven ook nog van alles over hem weten te achterhalen. In het boek uit 1928 is haar onderzoek gevoegd bij het onderzoek dat l'Honoré Naber in

Nederlandse archieven heeft gedaan. Dankzij Irene Aloha Wright kunnen we ook uit Spaanse getuigenissen putten als we de verovering van de zilvervloot en het gedrag van admiraal Hein beschrijven, en dat zal ik in dit boek doen.

Ook het onderzoek van l'Honoré Naber leunt vervolgens weer op andere, oudere geschiedschrijvers. Speciale vermelding verdient de Delftse dominee Dionysius Spranckhuysen, die Piet Hein persoonlijk kende. In 1629 – het jaar dat Piet Hein overleed – heeft de dominee twee geschriften aan Piet Hein gewijd. Misschien zelfs is Spranckhuysen vlootpredikant geweest bij de zilvervlootexpeditie.¹¹

Volgens christelijke archieven is domineezoon Dionysius achtereenvolgens dominee geweest in Asperen, Haarlem, Puttershoek, Woudrichem en Delft.¹² Het lijkt sterk dat daartussenin ruimte was voor een reis van bijna twee jaar naar de Cariben. Hoe dan ook lijkt het vrijwel zeker dat de dominee de admiraal een paar keer heeft ontmoet, want hij schrijft dat Hein zich over 'de zaken van de Compagnie' (de West-Indische Compagnie, WIC, waar Hein toen voor werkte) soms uitliet als een 'kloek soldaat' en soms als een 'godvruchtig predikant, waarvan wij zelf kunnen getuigen omdat we meermaals aan zijn mond zijn blijven hangen'.¹³

Spranckhuysen heeft in 1629, vermoedelijk vlak voor Piet Hein werd doodgeschoten, een *Cort Verhael vande Voyagie gedaen door de vlote van de West-Indische Compagnye, onder het beleydt van den heere generael Pieter Pietersz. Heyn* geschreven. Het beschrijft de reis van de 'Scheeps Armade' die op 20 en 21 mei 1628 is uitgevaren en uiteindelijk na een paar maanden culmineerde in de verovering van de zilvervloot. Alle historici, biografen of romanschrijvers die over Piet Hein hebben geschreven, baseren zich op dit document of op boeken die erop leunen. Historische

details, zoals de bij de zilvervloot behorende en door Piet Hein meegenomen papegaai en de jongen die op het eiland achterbleef, stammen van de Delftse dominee. Hij is niet zelden de enige bron daarvoor.

Vlak na het sneuvelen van de admiraal heeft de dominee nog een tweede geschrift gepubliceerd. Daarin besteedt hij onder meer aandacht aan de ethiek van Piet Hein: 'Wat gij God schuldig zijt.' Uit dit geschrift komt ook de aanbeveling om rechtvaardig en eerlijk met 'Indianen' om te gaan – iets dat Piet Hein voor iemand uit de zeventiende eeuw uitzonderlijk maakt.

Het probleem met alle boeken over Piet Hein is dat er eigenlijk niet zoveel over hem bekend is. Er zitten gaten in zijn leven – nou ja, in de kennis over zijn leven. Al in 1938 constateerde Menno ter Braak (die van elke recensie een kunstwerk maakte): 'Er is over Piet Heyn niet zoo bijzonder veel materiaal beschikbaar.' En nog sterker – tevens getuigend van een opmerkelijke kennis van het leven van Piet Hein voor een recensent: 'Tussen zijn 25ste en 30ste jaar vindt men geen spoor van Piet Heyn en evenmin, gedurende zijn later leven, tussen 1612 en 1622.'¹⁴

Met alle respect voor Ter Braak, dat is te sterk. Uit de periode tussen 1612 en 1622 zijn wel degelijk wat documenten, vooral veranderde testamenten, bekend die doen vermoeden dat hij toen af en toe in Rotterdam was. Maar het ontbreekt hoe dan ook aan kennis over de man met de kleine naam. Ook l'Honoré Naber opent zijn boek over Piet Hein uit 1928 met de klacht dat er zo weinig materiaal is. 'Van de Nederlandsche Vlootvoogden uit het Groote Tijdvak is Piet Heyn, die de rij opent, vermoedelijk degeen wiens "Staat van Dienst" het slechtst wordt gekend.'¹⁵

Zo is het grafschrift in de Oude Kerk nodig om te bepalen

wanneer hij is geboren. Zonder die tekst op dat praalgraf – ‘een in onvergankelijk marmer uitgehouwen document’, aldus l’Honoré Naber – zou het met Piet Hein net zo zijn als met sommige stokoude Afrikanen, dat niemand en zelfs zichzelf geen idee hebben wanneer ze zijn geboren. Andere bronnen voor Heins geboortejaar zijn er niet. Vooral over zijn jeugdjaren en zijn huwelijk is verder weinig bekend.

De andere Nederlandse zeehelden, Michiel de Ruyter, Maerten Tromp en Witte de With hebben zelf meer geschriften nagelaten of hun tijdgenoten hebben hun biografie opgetekend nadat ze beroemd werden. Piet Hein is tamelijk jong gestorven, op 51-jarige leeftijd, in de bloei van zijn leven. Hij was maar een paar jaar beroemd en pas drie maanden een Bekende Nederlander alvorens een Oostendse kanonskogel hem uit het leven wegrukte. Er was geen tijd om zijn levensverhaal op te schrijven.

Gelukkig heeft Hein zelf wel een aantal documenten nagelaten. De eerste gaat over de verovering van de zilvervloot, dat hij aan de WIC stuurde, toen hij op terugreis was vanuit Cuba. Dan is er het hierboven genoemde document over de verovering van schepen in de Allerheiligenbaai dat een eeuw geleden is ontdekt door Irene Aloha Wright. Ten slotte is er in 1931 nog een document van zijn hand gevonden, over de periode van 5 augustus 1624 tot 12 juli 1625. Dat is in 1959 door K. Ratelband bezorgd en in 2006 heruitgegeven als de *De Westafrikaanse reis van Piet Heyn*.

Maar ook dit tamelijk recente document gaat niet over de ‘hiaten’ in het leven van Piet Hein, zoals Menno ter Braak dat in 1938 noemde. En na 1959 is er in wezen niet zo heel veel bijgekomen, moet zelfs Prud’homme van Reine toegeven. Hij heeft een uitgebreid en indrukwekkend onderzoek gedaan in de archieven van Delft, Rotterdam, Amsterdam,

van de Staten-Generaal, de admiraliteitscolleges, de WIC en de VOC en heeft wel enkele nieuwe documenten, zoals brieven van Piet Hein, boven tafel weten te halen, maar toch blijft zelfs voor hem Piet Hein 'een man over wie verder (naast dat hij de zilvervloot veroverde – SR) heel weinig bekend is'.¹⁶

Gelukkig is mijn invalshoek breder dan alleen het leven van Piet Hein. Zo kan ik vanuit mijn achtergrond als chemicus en wetenschapsjournalist her en der de geschiedenis inkleuren – en niet alleen figuurlijk. Pas rond 1900 werd in Duitsland uitgevonden hoe je vanuit aardolie organische kleurstoffen kon synthetiseren. Daarvoor kwamen kleurstoffen uit de natuur en waren zeldzaam en dus kostbaar. Wie dat weet, realiseert zich hoe waardevol blauwe indigo en rode cochenille in de zeventiende eeuw waren. En dus ga ik in dit boek dieper in op die kleurrijke maar vrijwel onbekende bestanddelen van de zilvervloot.

Bovendien is het nu 2019, zestien jaar nadat Prud'homme van Reine zijn biografie schreef. Niet alleen de tijd is veranderd, ook de kijk op het verleden. Prud'homme van Reine kon nog stellen dat hij geen zin had om in zijn boek iets over Piet Hein en slavernij te schrijven omdat Piet Hein is doodgeschoten voor de West-Indische Compagnie aan slavernij begon. Dat was toen logisch, zoals je in een boek over Anne Frank niet over de Eerste Wereldoorlog hoeft te schrijven.

Maar vandaag de dag is het maatschappelijk debat in de ban van slavernij, racisme, discriminatie en xenofobie. Veel Nederlanders associëren Piet Hein wel degelijk met slavernij. De overgang die zich in Nederland voltrok van tegenstander van slavernij tot handelaar was natuurlijk niet abrupt maar geleidelijk. Hoe paste Piet Hein in die puzzel?